

expedice speculum

Putování za záhadami a zajímavostmi regionu „Zrcadla“

Prušáci v Ivančicích v roce 1866

Nejprve je třeba vysvětlit příčiny a důsledky prusko-rakouské války. V roce 1865 se prohlubovaly jak vnitřní potíže v Rakousku, tak i potíže v zahraniční politice Rakouska. Více nás zajímají potíže zahraniční, které spočívaly ve sporech o vůdčí pozici v Německém spolku, o které dosud Rakousko zaujímal, a které se naprosto nelíbilo pruskému králi Vilémovi I. a jeho kancléři Bismarckovi. Na jihu byl druhý soupeř a to nedávno sjednocené italské království a spor o Benátsko, které bylo dosud začleněno do rakouské říše. Zatímco Rakousko se utápělo ve vnitřních sporech a potížích, sjednal Bismarck za zády Habsburků spojenectví s italským králem. V červnu roku 1866 oba habsburští nepřátelé společně udeřili. Na italské frontě dokázala rakouská vojska úspěšně vzdorovat a dokonce zvítězit. Zato severní rakouská armáda neměla proti Prusům šanci. Po dílčích střetech u Jičina, Trutnova, Skalce a Ná-

často jako bitva u Hradce Králové. Zmatek a panika po 3. červenci vydaly obyvatele českých a moravských obcí napospas rychle postupujícím Prusům. Také Ivančice stály před velkým dramatem novodobých dějin, srovnatelným snad jen s průchodem napoleonských vojsk na počátku 19. století. Porážka rakouských vojsk byla dokonalá, stejně jako bylo dokonalé vítězství armády pruského krále Viléma I.

Ještě na jaře roku 1866 vládlo všeobecné přesvědčení o jistém vítězství v konfliktu s Pruskem. Koncem dubna a opakovaně v květnu vyzval ivančický okresní hejtman Anderle obecní představenstvo, aby zajistilo nástup dovolenců a rezervistů „*vyjma těch jízdeckých, by se neodkladně sem k cis. úřadu dostavili a sebou dovolní listy pod uvarováním násilného předvedení dostavili*“.

Ivančice se postupně zapojily do válečného dění. Dne 12. června vznikl v Ivančicích vlastenecký

se u představenstva trestu hodná chladnost zpozorovala, tak byse okresní úřad nemile viděl nucena proti tomu samému s největší přísností pokračovati“ . Projevy nekázně a „*antivlastenečství*“ úřady tvrdě trestaly. Například Václavu Malinovi, který se 19. června po vyzvě obecního úřadu se svým povozem nedostavil, udělil starosta Hans pokutu ve výši 50 zlatých.

Zpráva o katastrofě rakouských vojsk u Hradce Králové dorazila do Ivančic někdy před 10. červencem a vyvolala ve městě oprávněné obavy z postupujících pruských vojsk. Bylo ovšem nutné zachovat klid a nezavdat příčinu k tvrdým zásahům ze strany Prusů. „*Milí spoluobčané, hrozící nebezpečí před nepřitelem roste co den více a příčinou neštěstí pro naše město mohlo by se státi nevládné aneb odporové chování obyvatelstva proti nepříteli. Místní představenstvo Vás tímto milí občané žádá, v pádu, kdyby měl nepřítel do našeho města vstoupiti, se vši přívětivostí, tichostí a vládností se zachovati a požadavkům nepřítelů snad jen přiměřeně vyžadovaným volně se podvoliti...*“ V době starostova svolání dělili od příchodu Prusů do Ivančic pouze několik hodin.

Velmi zajímavé informace uvedl do svého deníku Jan Kočí, který byl v té době městským ubytovatelem vojska. „*12. července uháněla městem rakouská jízda a dělostřelectvo aniž by se zastavilo. Ke druhé hodině, po zprávě, že Prusové jsou již v Neslovicích, dostoupil zmatek vrcholu. Krámy se zavíraly, cenné věci se zakopávaly, mladý lid z dědin před Ivančicemi přechal přes Ivančice směrem k Mor. Krumlovu.*“

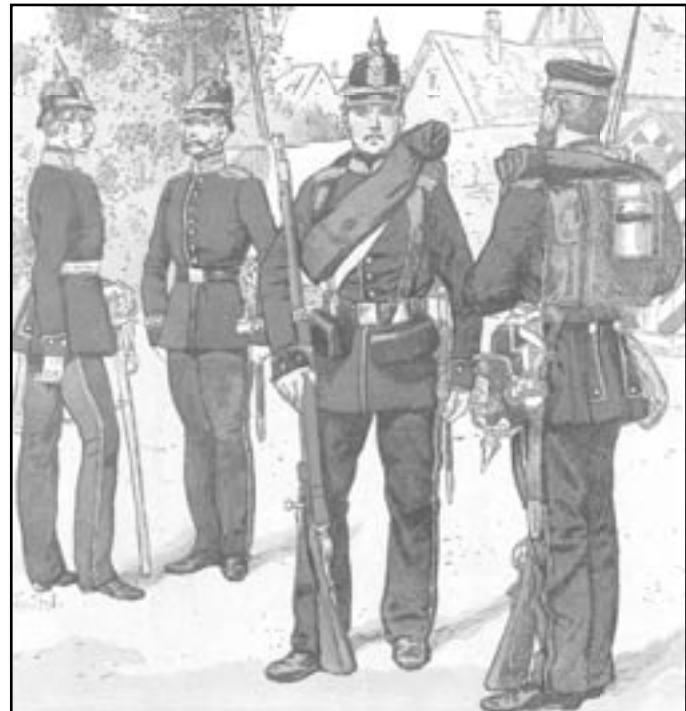
Ve 14 hodin padesát minut vstoupily do města první pruské jednotky vedené generálem Hullerbrigem. „*Pohled na ně byl strašný, obličejí zarostlí, na hlavě čáky, jak ti žoldněři, co Krista Pána ukřižovali.*“ Ihned se ptali po starostovi. Když starosta se zdejší děkanem přišli, ptali, zda je Ivančicích rakouské vojsko, jak mnoho jich bylo, jakého druhu. Zanedlouho přijela cela švadrona pruských dragounů, s nimi i pruský princ Albrecht.

Druhý den, v pátek 13. července,

ply. V některých domech bylo až 60 mužů a těmto se muselo dát najíst, napít co který jen žádal. Za dva dny nebylo chleba, masa, vína, piva soli a ostatních věcí k dostání.“

Za takových podmínek musela zasáhnout obec. V domech, kde bylo obilí, dobytek, seno se odebralo na účet obce, jen aby se předešlo drancování a srážkám s vojskem. Mlynáři museli mlít a pekaři pécť jen pro vojsko, stráž nedovolila občanům nakupovat. Pro informaci uvedme, že mezi 12 a 23. červencem vynaložili ivančičtí na „pruské živobytí“ celkem 8 260 zlatých. Z toho nejvyšší náklady 2 634 zlatých si vyžádal nákup ovsu pro koně. Chléb přišel na 1 511 zlatých, maso na 1 183 zlatých apod. V pořadí čtvrtá nejvyšší částka v hodnotě 606 zlatých byla vynaložena na nákup tabáku do dýmek pruských vojáků. Zřejmě pro důstojníky bylo zajištěno 4 580 kusů cigaret za částku 214 zlatých.

Přes veškerou snahu zajistit vše co okupanti vyžadovali docházelo k tvrdému zacházení s obyvatelstvem, kterému neunikly ani osoby všeobecně vážené. Těžké chvíle zažíval především starosta V. Hans. Dcera V. Hanse, Olga si zapsala: „*V roce 1866, kdy pruské vojsko vtrhlo na Moravu, prožil můj otec mnoho utrpení. Prusáci si jen porouchali a nařizovali co všechno má otec do večera zaopatřit, kolik centů sena, ovsu, chleba atd. Veškeré domy byly obsazeny pruským vojskem. Přišel mladý pruský poručík k otci a žádal pro sebe pokoj, kde nejsou děti. Otec mu odpověděl, že se musí spokojit s pokojem, kde děti jsou, poněvadž jiný pokoj není k dostání. Mladý pruský poručík se rozlítl a křičel: Co vy rakouský pse, já že se musím? Musíte vědět, že náš pán císař je vítěz a dal otci důkladnou facku, že mu vyrazil dva zuby.*“ Tehdy pětáctiletému starostovi Hansovi hrozilo i nebezpečí smrti. Prusové jej obvinili z toho, že po vyslechnutí jejich tajné porady o chystaném útoku na rakouské vojsko, tábořící v Moravském Krumlově, zmařil jejich záměr tím, že rakouské vojáky včas varoval. Celou situaci opět popsala dcera V. Hanse.

Pěší pluk vévody anhaltského v roce 1866. Zleva: důstojník, poddůstojník, elitní střelec a vojnín pěchoty.

že v noci o 11 hodině rakouské vojsko přepadnou. Otec nemeškal, napsal krumlovskému starostovi listek co se chystá, zašil listek jednomu člověku spolehlivému do boty a poslal jej do Krumlova. Že však Réna byla pruským vojskem obsazena, posla vrátili. Otec měl k posílce 18 ti letého mladíka, tomu opět listek zašil do boty, dal mu provaz a sekery a naučil ho německé větě: „*Ich ha Preussen und kein Holz.*“ Mladík se šťastně dostal do Krumlova a listek odevzdal. Rakouské vojsko právě vařilo oběd, ale ihned prý všechno vaření vylilo a za půl hodiny nezbylo v Krumlově ani jednoho vojáka. Jaké však bylo překvapení pro Prusáky a jaké zklamání, když našli Krumlov pustý. Měli však vyzvědače, který se vydával za Rakušáka a v hostinci se ptal hostinského, kdopak našim poručil, aby prchli. Hostinský mu s radostí prozradil, že ivančický starosta... V noci pak přijeli na koních vysocí prusští důstojníci, otec vytáhl z postele na náměstí k zastřešení“.

Situace byla vážná. Za svého muže se postavila paní starostová, která „běžela v nočním prádle“ prosit o pomoc souseda Němce dr. Keckeise. Městský lékař Keckeis, ač starostův politický odpůrce, „ihned spěchal na náměstí a svou přímluvou a zárukou“ starostu, na jehož hlavu již mířil pruský revolver, zachránil. Za statečný postoj v době války, především za záchranu rakouských vojenských jednotek v Moravském Krumlově vyznamenal císař František Josef I. ivančického starostu Václava Hanse zlatým záslužným křížem s korunou. Stejně vyznamenání obdržel také Dr. Josef Keckeis, ten byl vyznamenán také králem pruským za svou činnost v nemocnici.

Na hrubé chování pruských vojáků, které vedlo až ke zranění občanů, i na svévolné zabírání, odpřáhání koní přímo na polích, tedy vlastně krádeží si ivančičtí představitelé marně stěžovali u pruského velitelství v Brně. Občané pak se museli bránit sami. V deníku vylíčil Jan Kočí takový případ. „*Jeden den jelo asi 50 pruských vozů s ovsem a proviantem pro vojsko. Tito darebáci si dovolili na poli u Starohorské kapličky odpráhnouti koně od vozu-náleželi panu Zozulimu-a ke svým vozům přidati a pachol-kovi a lidem, kteří vázali obilí nabít. To však bylo už příliš a rozezení postižení „přiběhli do města oznámili co se jim přihodilo. V okamžení bylo všeho druhu lidí pohromadě se sekyrama, kopáčama a vidlama. Na Buriance (dnešní ulice Na Brněnce) čekali až vozkové přijedou. Zastavili je a násilím jim koně odejmuli.*“

Členové ivančického obecního představenstva v roce 1866, uprostřed sedící starosta Václav Hans, za ním stojí Dominik Blížkovský.

choda triumfoval německý „blitzkrieg“ 3. července 1866 v krvavé bitvě u Hradce Králové. Vítězní Prusové obsadili většinu Čech i Moravy a donutili císaře Františka Josefa I. k podepsání příměří v Mikulově a pak míru v Praze.

Cílem Pruska nebylo protivínika vojensky zničit. Záměr a cíl byl ve vyšachování Rakouska z řešení německé otázky, ve vytvoření podmínek pro sjednocení Německa pod pruským vedením. Při jednání v Mikulově musel Bismarck „držet na úzdě“ vlastního krále Viléma I., protože ten chtěl pokračovat ve válce, obsadit Vídeň a dokonce chtěl celé Čechy připojit ke svému království. Jen ztěžší se smířoval s argumentací svého premiéra, že by do války vstoupily další země a z Rakouska by si Prusko pořídilo nepřítele toužícího po odplatě.

Rakouské císařství bylo nuceno se vzdát členství v Německém spolku, nadále do německých záležitostí nezasahovat a Prusku zaplatit reparace ve výši 20 milionů zlatých. Tak bylo umožněno sjednocení Němců pod pruskou taktovkou do jednoho státu. Vojensky poraženému Italskému království musela Rakouská říše postoupit Benátsko, čímž bylo italské sjednocení dovršeno. Vážné otřesení Habsburci vzápětí ustoupili i požadavkům uherským. Habsburská říše byla na sklonku let 1866–1867 přetvořena na soustátí Rakousko-Uhersko.

Totální porážka a zkáza císařské armády v prusko-rakouském válečném střetnutí, které vyvrcholilo v bitvě u Sadové, označované

výbor jehož úlohou bylo „*zatím, co udatná vojska naše shromáždí se na hranicích říše, aby volána byla byvše císaře, odrazila útoky s kterékoli strany, ... přijímati od zdejších P.P. obyvatel tak okolních příspěvků peněžně, prádlo, věci do nemocnic se hodící, cupaniny, podporovati dary oněmi rodiny do války táhnoucích, ošetřovati raněné, napomáhati vdovám a sirotkům padlých Moravanů, a vůbec používat příspěvků sbíraných ve prospěch bojujících vojsk.*“

Obec také vyhověla c.k. zemskému velitelství pro Moravu, které v polovině května žádalo „*jestli by náchylna byla ponechati kasárnu v pádu vypuknutí války pro raněné vojáky ..... co by taková raněná vojáka ubytování a léčení býti mohli*“. Adaptační práce probíhaly od konce května až do 22. června, kdy mohl starosta Hans okresnímu hejtmanovi Anderlemu oznámit, že „*kasárna je upravena pro zřízení nemocnice*“. Ještě šest dní před ukončením prací, 17. června, opustili upravený objekt vojáci 44. pěšího pluku, kteří v té době byli v Ivančicích posádkou a zapojili se do válečných operací císařské armády.

Podle nařízení ivančického okresního soudu bylo město povinno do 19. června zajistit šest povozů „*s dvouma koněma*“ pro potřeby armády. „*Očekává se od vlastenecké lásky představenstva*“, obracel se na obecní starší „*pan okresní*“ Anderle, že „*ono v této záležitosti s největší horlivostí oučinkovat bude, aby se tento rozkaz úplně vyplnil. Když*

Pruská vojska v Ivančicích v roce 1866. Obrázek od ivančického malíře Hynka Raimanna.

dorazila do města pruská pěchota a další druhy vojska-prapory 14. pomohanského pěšího pluku 2. armádního sboru, štáb 3. lehké jízdní brigády a 8. jízdní brigáda druhého armádního sboru. Celkem dorazilo 13. července kolem 13 000 mužů a pro pana Kočího nastala potíž kam je všechny ubytovat. „*Domy, kolny, maštale byly*

„*V domě otcově byl ubytován celý štáb. Jednoho dne měli poradu a tu všechny obyvatele vyhnali z domu. Práskli dveřmi tak, že se odrazily ze zámků a zůstaly pootevřené. Otec se k nim přiblížil a celou válečnou poradu vyslechl. Tehdy rakouské vojsko přechalo a nacházelo se v Moravském Krumlově. Prusští důstojníci se uradili,*

V tomto případě se napadení ubránili a vlastními silami sjednali nápravu.

Od půlky července po celý srpen leželi Prusové také v Letkovicích. Hospodyně Kavalířová z č. 13 z obavy před nimi ukryla papírové peníze na dvoře pod kotlem. Když pak na ni Prusové naléhali, aby jim upravila jehněčí, zapomněla ve zmatku na peníze pod kotlem, rozdělela tam oheň a spálila je.

Špatně dopadla svobodná třídadvacetiletá nádenice Františka Kulková z Heřmanic, která byla zřejmě proti své vůli odvedena do pruského ležení v ivančické „kasárni“ a tam znásilněna. Stalo se to 3. září a o den později postižená celou událost popsala před pány radními. Ti ji pak postrkem odeslali do její domovské obce.

Poslední prusští vojáci odešli z Ivančic 5. září. Za dobu okupace - od 12. července do 4. září - bylo v Ivančicích 57125 mužů pruského vojska ubytováno a stravováno. Celkové náklady byly 108 208 zlatých, náhrada od státu byla pouze 27 860 zlatých. Páni a domácí škody a příprže nebyly nahrazeny.

Po odchodu vojska však obyvatelé města výraznou úlevu nepocítili. Pruské vojsko doprovázela cholera. Dne 15. srpna bylo do ivančické nemocnice přemístěno 9 pruských vojáků, z nichž dva trpěli cholery onemocněním. V první polovině srpna byla ivančická „kasárna“ částečně přeměněna v lazaret pro pruské vojáky stížené různými nemocemi a také cholery. Už 5. srpna zemřel na cholery první z nich a postupně umírali další. Epidemie ve městě začala 18. srpna a denně umíralo na průjemové onemocnění až 17 lidí. Přes četná sanitární opatření, jakými byl například zákaz pořádání trhů, se podařilo nebezpečnou epidemii zdolat až v půli října.

Nebudeme zde rozebírat příčiny rakouské porážky. Jako vítěz vyšel z války stát mající dobře vycvičenou a vybavenou armádu s dostatkem výtečných velitelů. Zatímco Prusko zvýšilo v roce 1866 vojenské výdaje na 40% státního rozpočtu, Rakousko ve stejném roce výdaje na armádu snížilo na 18,6%. Ještě připomeňme, že proti sobě stálo 440 000 vojáků. Celkové ztráty byly: Prusko 9172, Rakousko 42 812 vojáků a odhaduje se, že ještě jednou tolik zemřelo vojáků v lazaretech. Itálie a Německo si sjednocením země vytvořily předpoklady pro další rozvoj a zvýšení významu v Evropě, u Rakouska tomu bylo naopak.

Jiří Široký

POUŽITÉ PRAMENY:
Deník Kočího
Ivančice dějiny města
Toulky českou minulostí č.9
Kratochvíl, A.: Ivančice,
bývalé královské město na Moravě